

viszonyokról emlékezik (*Zur Entwicklung einer neuen Kräftekonstellation im Donauraum 1945–1948*). A dunai államok háború utáni helyzetét, illetve a Szovjetunió békeszerződéseinek háttérét mutatja be. Ezzel összefüggésben az „Európai Duna-bizottság” szívében megkísérelt, de végül meggátolt pozíciónyeréséről is szól.

Haik Wenzel nagy fölkészültséggel, példás módszertani tisztasággal vizsgálja a meg- igekötő funkcióját (*Zur perfektivierenden Funktion des ungarischen Verbalpräfixes MEG-*). Anyagát négy nagyobb táblázat is áttekinthetővé teszi, s kétnyelvű példái szakszerű tanulságot adnak.

A kötet tanulmányai jól jellemzik a Német Demokratikus Köztársaságban folyó hungarológiai kutatásokat. Színvonalukban feltétlenül méltók arra, hogy a németországi hungarológia nagy hagyományaihoz kapcsolódjanak. Éppen ezért kívánatos lenne, hogy a sorozat nyomdatechnikai előállítása is közelítsen a kor színvonalához.

Ötvös Péter

Új magyar irodalmi lexikon

A *Magyar irodalmi lexikon* (1963, 1965) részint elavult, részint pedig már megjelenésekor is fogyatékos, következetlen, hiányos volt. Az irodalomtörténeti kutatásnak és a tájékozódni vágyó nagyközönségnek egyaránt égető szüksége van korszerű, átgondolt, tömör, minél teljesebb új lexikonra.

Klaniczay Tibor akadémikus, az MTA Irodalomtudományi Intézetének igazgatója, 1985 őszén kezdeményezte új irodalmi lexikon elkészítését. A vállalkozás megszervezőjéül, a lexikon főszerkesztőjéül e sorok íróját szemelte ki. A munka az Irodalomtudományi Intézet és a szegedi Somogyi-könyvtár, valamint a Magyar Irodalomtörténeti Társaság égisze alatt indult meg. Az Országos Tudományos Kutatási Alap (OTKA) 1985. december 13-án meghirdetett pályázatára 1986. február 25-én mint „témavezető” benyújtottam 4 514 000 Ft összegre pályázatomat. Az OTKA Bizottság július 15-én 2 150 000 Ft-ot utalt ki. A pénz megérkezése még további hónapokat késett.

A szükségesnek felénél is kisebb támogatás, valamint a késedelem hátráltatta a munkálatok megindítását. A szerkesztőség alakuló értekezletére így csak október 6-án kerülhetett sor. A szerkesztőség hét ún. korszakszerkesztőből áll: a kezdetektől a 15. sz. végéig terjedő időszak anyagát *Vizkelety András*, a 16–17. századét *Kovács Sándor Iván*, a 18. századét *Németh S. Katalin*, a 19. sz. első feléét *Orosz László*, második feléét *Csűrös Miklós*, a 20. sz. első feléét *Görömbei András* (1987-ben lemondott, azóta *Vörös László*), második feléét *Pomogáts Béla* gondozza, szerkeszti.

Klaniczay Tibor a lexikon munkálatainak legfőbb támogató és főügyelő szerzőjéül szerkesztőbizottságot létesített: kívül mint a bizottság elnökén kívül *Király István*, *Németh G. Béla*, *Szabolcsi Miklós*, *Szerdahelyi István* és *Tarnai Andor* közreműködését kérte. Valamennyien vállalták a tisztán társadalmi munkát jelentő föladatait.

A szerkesztőség alakuló ülésén (1986. október 6.) meghallgatta az előző lexikon 2. és 3. kötetének felelős szerkesztőjét, *Szerdahelyi Istvánt* tapasztalatairól. Megszív-

leltük legfőbb tanácsát, hogy nem szabad sajnálnunk az időt az alapos előkészülettől, mert amit itt látszólag veszünk a réven, megnyerjük a vámon: gondos, előrelátó tervezés után a kéziratokkal való munka már sokkal gyorsabb lehet. Ennek megfelelően megvitattuk a címszavak kiválasztásának szempontjait. Lexikonunk nem tartalmaz képeket. Nem mintha elvből fölöslegesnek ítélnénk őket. De tapasztalatunk szerint hasznuk nincs arányban a rájuk pazarolt rengeteg hellyel. A mi nyomdatechnikánk nem teszi lehetővé, hogy a kicsiny képekről akár nyomdai, akár kiállítási célokra kellő minőségű nagyításokat lehessen készíteni. Nem tartalmaz az *Új magyar irodalmi lexikon* irodalomelméleti címszavakat sem, mert a kiadó külön ilyen lexikon kiadását tervezi. Sok gondot okozott a határ megvonása, ki számít magyar írónak. Részletesen megvitattuk az idegen nevéek írásmódját stb.

1987. április 13-i ülésünkön megállapodtunk a cikkek terjedelmi kategóriáiban, hangsúlyozva, hogy a terjedelem nem arányos a cikkben szereplő író, költő, folyóirat stb. értékével, hanem függ az illető életmű (folyóirat stb.) természetétől, nagyságától, bonyolultságától is.

Üléseinken megvitattuk a címszavak szerkezetét, s előbb a főszerkesztő, majd minden szerkesztő ún. mintacikkeit is. Kialakítottuk a munkatársak eligazítására szánt, végül hatodik változatban elfogadott *Útmutatót*, valamint az ajánlatos rövidítések jegyzékét. Több ízben ellenőriztük a címszavaknak folyton változó jegyzékét is. Némelyik szerkesztő összehívta a korszakával foglalkozó kutatókat, némelyik elküldte a szerinte leginkább hozzáértőknek a jegyzékét, s levélben kérte véleményüket. Külön üléseken tárgyaltuk meg a rokontudományok képviselőinek (történészek, néprajzkutatók, művészettörténészek stb.), valamint az intézmények, kiadványsorozatok stb. jegyzékét, hogy megtaláljuk a helyes arányt közöttük mind abban, hogy egyáltalán kit vegyünk föl, mind abban, hogy kit, mit mekkora terjedelemben.

E sorok írásakor az *Útmutató* nyomdai korrektúráját csinálom. Vele egy füzetben kiadjuk a mintacikkek szövegét nyomtatásban is, *próbafüzetben*, egyrészt, hogy a lexikon legcélszerűbb, egyben legtakarékosabb tipográfiáját is vitára bocsáthassuk, másrészt, hogy a cikkek szerzői a sokszorosításban szintén mellékelte mintacikkekkal összevetve láthassák, miképpen ölt testet a kézirat a nyomdai szedésben. Azt várjuk mindettől, hogy a beérkező kéziratok egységesek lesznek, s csak töredéküket lesz szükséges újragépelteni. Ezzel reményeink szerint időt takaríthatunk meg, s behozhatjuk az eddigi kényszerű késedelmet.

Mind az OTKA, mind a kiadó szerződése szerint a lexikon kéziratát 1989. december 31-ére kell elkészítenünk, s a kiadónak átadnunk. Bár késésben vagyunk, nem vagyunk elkésve, így remélem, hogy a felsorolt külső akadályok ellenére a kézirattal időre elkészülünk.

Így remény van arra, hogy az *Új magyar irodalmi lexikon* mindhárom kötete egyszerre, előreláthatóan 1991 elején a könyvesboltokba kerülhet.

Az *Új magyar irodalmi lexikon* címszavainak kidolgozása a következő szempontrendszer alapján történt:

1. Írók, költők

1.1 A 19. századig az irodalmat tágabban („írásbéliségnek”) értelmezve, ide értendők a krónikaírók (pl. Ákos mester, 13. sz.) és az egyházi írók is. A nevesek (Prohászka Ottokár, Tóth Tihamér) századunkból is.

1.2 Fölveendő az idegen nyelven író magyar szerző. A döntő: a *hungarustudat* (pl. Bél Mátyás). Adányi András latinul írta Magyarország verses történetét. Rummy Károly György latinul, németül írt, Kazinczyval németül levelezett. Beck Károly magyarnak született, németül írt. Schmitt Jenő Henrik is németül írta filozófiai műveit (pl. *Tolsztoj, Nietzsche, Ibsen*), amelyekkel hatott a századforduló irodalmára. A magyar anyától született Paolo Santarcangeli magyarul írta verseit (*Sötét láng*, 1986). Ők tehát részei a magyar irodalomnak. Lenau, bár neki is magyar volt az anyja, nem, mert nem tudott magyarul, nem magyarul írta verseit, nem tartotta magát magyarnak.

1.3 Fölveendők a jelesebb népköltők (Czudar Mihály, Gilitze István, Misik János, Verai István stb.); mesemondók (Ámi Lajos, Borbély Mihály, Fedics Mihály, Pandúr Péter, Tombácz János stb.); nótaszerzők (Szentirmai Elemér, Dankó Pista, Fráter Loránd stb.); parasztírók, többnyire emlékirók, önéletrajzírók (Csizmadia Imre, Gémes Eszter, Győri Klára, Vankóné Dudás Juli stb.).

1.4 Fölveendők az ún. néprajzi írók (Györffy István, Kiss Lajos, Luby Margit, Lükő Gábor, Szűcs Sándor stb.), akiknek művei (akár Tömörkény hasonló tárcái) egyszerre hiteles néprajzi leírások és szépirodalmi alkotások.

1.5 Írónak minősülnek az újabb irodalmunkban is működő naplóírók (pl. Ács Gedeon), emlékiratírók (Ady Lajosné, Bernáth Aurél, Herman Lipót, Kállai Gyula, Schifferné Szakasits Klára, Szántó Zoltán stb.). Basch Lórántot is e minőségben vesszük föl önállóan (és említjük a Baumgarten-díj kapcsán).

1.6 Az életmű terjedelmét tekintve: a 19–20. században általában legalább egy megjelent kötet a lexikonban szereplés föltétele. Kivételes jelentőségű egyéniség esetében azonban annak hiánya sem lehet kizáró ok.

2. Irodalomtörténészek, -kritikusok, idegen nyelvről magyarra fordítók

2.1 Az első két csoport esetében az önálló kötet sem föltétel.

2.2 A magyarról idegen nyelvre fordítók nagy számuk és földeríthetetlenségük miatt mellőzendők.

3. Publicisták, újságírók

Itt ismét föltétel az önálló mű. A neves szerkesztők (pl. Mikes Lajos) érdemi publikáció nélkül is helyet kapnak.

4. Rokontudományok művelői

Ez a csoport okozza a legnagyobb gondot. Két föltétel szigorú érvényesítése szükséges, nehogy parttalanul válják az *irodalmi* lexikon: az irodalommal való határterület művelése és/vagy a szépirói színvonalú, esszézámba vehető stílus.

4.1 Az előző lexikon különösen a történészekkel bánt bőven; ha ezt folytatnánk, lexikonunk elvesztené *irodalmi* jelzőjét. Ragaszkodnunk kell a fönti két követelményhez.

4.2 Hasonlóan gondosan meg kell rostálnunk a régészeket is.

4.3 Kevesebb a korlát a folkloristák fölvételének eldöntésében: a népköltészet az irodalom része, így a vele foglalkozóknak helyük van az irodalmi lexikonban.

4.4 Fölvesszük a népszerű földrajzi művek, útleírások alkotóit.

4.5 Bár a nyelvtudomány áll legközelebb az irodalomtörténethez, az említett két ismérvtől is korlátot emel minden nyelvész fölvétele ellen. Ha a nyelvtudósoknak nincs közvetlen kapcsolata az irodalommal, s művei csak szűk szakmai érdeklődést elégitenek ki, nem vesszük föl.

4.6 Hasonlók a kiválasztás szempontjai a klasszikus filológusok esetében.

4.7 Ugyanez érvényes a filozófusokra, szociológusokra, jogtudósokra.

4.8 A művelődéstörténeszeket általában föl vesszük; a művészet-, zene-, építészet-, színház-történeszeket csak a két kritérium alapján válogatva.

4.9 Színészeket csak akkor, ha egyszer mind szakírók vagy legalább emlékirók.

4.10 A bibliográfusokat általában föl vesszük, sőt a jeles gyűjtőket (pl. Apponyi Sándort) is.

4.11 A könyvkiadókat, nevesebb nyomdászokat, könyvkereskedőket szintén föl vesszük.

5. *Folyóiratok, heti- és napilapok, könyvsorozatok, antológiák*

Csak ha irodalmi szerepük jelentős.

6. *Irodalmi társaságok*

Ide tartoznak a fontosabb diáktársaságok, reformkori olvasóköri. A tudományos társaságok csak akkor, ha irodalmi részlegük vagy vonatkozásuk van.

7. *Irodalmi mozgalmak*

Mint pl. a magyar jakobinusok, a Tízek Társasága, a népi írók. Ide tartozik az iskolai (pálos, ferences, piarista stb.) színjátszás stb. Összefoglaló címszavak (magyar filmművészet, magyar színjátszás s így tovább) nem lesznek.

8. *Irodalmi intézmények*

Tudományos intézetek, múzeumok, könyvtárak, közgyűjtemények, a 19. századdal bezáróan a színházak.

9. *Kiadóvállalatok*

Itt csak az irodalmi érdekükről (Athenaeum, Franklin stb.) van szó.

10. *Irodalmi díjak, alapítványok*

11. *Ismeretlen szerzőjű művek címei*

Kódexek, kéziratos énekgyűjtemények, nevezetes népköltészeti alkotások (mondák, mesék, balladák), Thaly legismertebb „kuruc” balladáit stb.

Az *Új magyar irodalmi lexikon* irodalomelméleti címszavakat nem tartalmaz, mivel Szerdahelyi István szerkesztésében irodalomelméleti lexikon készül.

Péter László

A Magyar Emigráció Irodalmi Lexikona

A gazdasági vagy politikai okokból külföldre távozott magyarok szellemi termékei kultúránk szerves részét képezik, regisztrálásuk tehát elemi érdekünk. E közhely mellé nyomban társítható a párja is, mely szerint az alap kutatások elvégzése, az adatokat megbízhatóan és teljességre törekvően rögzítő bibliográfiák, valamint lexikonok nélkül kézikönyveink és monográfiáink merítésének mélysége esetleges marad, s e tény inkább apasztja, mintsem növeli hiteles tájékozódásunk esélyeit.

Amikor 1986-ban három intézmény, a Petőfi Irodalmi Múzeum, az MTA Irodalomtudományi Intézete és a Magyarságkutató Csoport elhatározta, hogy legalább az irodalom és a társadalomtudományok terén megpróbálja csökkenteni az emigráció produktumai terén érzett hiányérzetünket, éppen a fenti közhelyek igazságából indult ki. Munkájában a szerkesztőbizottságot (Ambrus János, Botka Ferenc, Nagy